

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи
для слухачів підготовчого відділення**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 330.1(07.034)

О-75

Укладачі: І. Ф. Лісна

І. В. Пивавар

Л. О. Українська

О. О. Пономаренко

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії та економічної політики.

Протокол № 7 від 22.12.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Основи економіки [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи для слухачів підготовчого відділення / уклад. І. Ф. Лісна, І. В. Пивавар, Л. О. Українська, О. О. Пономаренко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 47 с.

Подано методичні рекомендації до виконання самостійних робіт з навчальної дисципліни, призначені для отримання слухачами практичних навичок щодо використання понятійно-категоріального апарату основ економіки, оволодіння сутністю економічних явищ і процесів, розвитку аналітичних здібностей.

Рекомендовано для слухачів підготовчого відділення.

УДК 330.1(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Вивчення навчальної дисципліни "Основи економіки" займає важливе місце в системі економічної освіти. Вона має на меті формування у слухачів – майбутніх спеціалістів у галузі економіки – системи економічних знань та наукового світогляду.

Завданням викладання навчальної дисципліни є надання необхідних знань із основних розділів економічної теорії, засвоєння основних законів та категорій, потрібних слухачам для подальшого навчання у вищому навчальному закладі, а також вивчення мови предмета як засобу отримання економічної інформації та глибшого розуміння змісту підручників і лекцій.

Метою навчальної дисципліни є формування системи теоретичних знань щодо понятійно-категоріального апарату економічної теорії; оволодіння сутністю економічних явищ і процесів; забезпечення базової фундаментальної теоретичної підготовки, необхідної для подальшого вивчення циклу економічних навчальних дисциплін; розуміння законів та основних тенденцій економічного розвитку суспільства.

Дані методичні рекомендації містять такі типи завдань: аналітичні, графічні, розрахункові і творчі. Це дозволяє викладачу обирати види самостійної роботи відповідно до рівня підготовки студентської групи й у такий спосіб удосконалювати навчальний процес. Розрахункові завдання (задачі), наведені у даних методичних рекомендаціях, містять усі необхідні формули та пояснення до їхнього використання. Також наведено перелік типових задач до самостійного виконання студентами. Окрім того, наведено методичні рекомендації до виконання творчих завдань, пов'язаних із дослідженням реальних ситуацій поведінки споживачів і підприємств, а також теми есе та презентацій за змістовими модулями й темами відповідно до робочої програми навчальної дисципліни "Основи економіки".

Змістовий модуль 1

Загальні основи економічної теорії

Тема 1. Вступ. Економіка в суспільному житті

Питання для самостійного опрацювання

1. Економіка: сутність, виникнення, значення в житті людини.
2. Економічна теорія та практика економічної діяльності.
3. Взаємозв'язок між позитивною і нормативною економікою.

Рекомендована література: [2; 6; 8].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 1

Виконання самостійних робіт за темою 1 студентам слід починати з розгляду еволюції економіки. Отриману інформацію слід подавати у вигляді таблиці. Важливо також самостійно розглянути особливості взаємозв'язку економічної теорії та практики. З цією метою студентам слід виконати відповідну аналітичну вправу.

Для більш глибокого розуміння означених питань студенти мають виконати відповідні вправи. Також студентам необхідно опанувати особливості позитивної і нормативної економіки та підготувати на практичні заняття по 2 – 3 приклади, що їх демонструють.

Завершуючи самостійну роботу над темою 1, студентам необхідно написати есе на одну з запропонованих тем.

Есе передбачає висловлення студентом власної думки, суб'єктивної оцінки предмета дослідження і у такий спосіб дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення навчального матеріалу. Рекомендована структура есе: викладення сутності поставленої проблеми; самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням сучасних економічних теорій і сучасного економічного інструментарію; висновки, які узагальнюють позицію автора з певного питання; список використаної літератури.

Есе подається викладачу як у роздрукованому вигляді на папері формату А4, так і в електронному вигляді (за допомогою системи Moodle) [14]. Технічні вимоги до оформлення есе: шрифт – Times New

Roman; розмір шрифту – 14 кегель; інтервал між рядками – 1,5; абзац – 1,25 см, поля: праве, верхнє, нижнє – 20 мм, лїве – 25 мм. Есе має бути виконане українською мовою. Обсяг есе не повинен перевищувати 5 сторїнок.

Тестовї завдання

1. Предметом економічної теорії є:

- а) правові відносини;
- б) економічні відносини;
- в) організаційно-економічні відносини;
- г) виробничі відносини.

2. Який напрям економічної теорії тісно пов'язаний із твердженням про необхідність державного регулювання економіки:

- а) неоліберальний;
- б) неокласичний;
- в) класичний;
- г) кейнсіанський?

3. Яка економічна школа головну увагу придїляла політиці протекціонїзму:

- а) меркантилізм;
- б) маржиналізм;
- в) кейнсіанство;
- г) монетаризм?

4. З якою функцією економічної теорії пов'язане твердження, що вона є основою всіх інших економічних наук:

- а) пізнавальною;
- б) прогностичною;
- в) практичною;
- г) методологічною?

5. Яка функція економічної теорії пов'язана з розробленням економічної політики держави:

- а) пізнавальна;
- б) практична;

- в) ідеологічна;
- г) прогностична?

6. Позитивна економічна теорія характеризує:

- а) економіку, що має справу з фактами;
- б) економічні закони;
- в) економіку, що набула позитивних зрушень у короткостроковому періоді;
- г) економіку, що набула позитивних зрушень у довгостроковому періоді.

7. Нормативна економічна теорія характеризує:

- а) економіку, що має справу з фактами;
- б) економіку, якою вона має бути;
- в) економіку, що досягла позитивних зрушень у короткостроковому періоді;
- г) юридичні норми і правила, що регулюють поведінку різних економічних суб'єктів.

8. Яке з наведених визначень найповніше відображає сутність економічних категорій:

- а) засіб формулювання предмету економічної теорії;
- б) одне з можливих вирішень економічної проблеми;
- в) наукове поняття, що характеризує сутність того чи іншого економічного явища;
- г) об'єкт пізнання економічної теорії як науки?

9. Закон зростання потреб є законом суспільного прогресу і формулюється так:

- а) у міру розвитку суспільства його матеріальні потреби зростають, тобто стають безмежними;
- б) з метою підвищення розвитку суспільства люди виявляють більші потреби на продукти споживання;
- в) з метою підвищення розвитку суспільства держава підвищує доходи населення;
- г) у міру розвитку суспільства його матеріальні і духовні потреби зростають, тобто стають безмежними, а економічні ресурси щодо задоволення цих потреб є обмеженими.

10. Яке з наведених визначень найбільш точно відображає сутність економічних законів:

- а) критерій правильності результатів пізнання;
- б) стійкі причино-наслідкові зв'язки, дія яких проявляється як домінуюча тенденція в економічному житті;
- в) спосіб пізнання, одне з можливих вирішень економічної проблеми;
- г) об'єкт пізнання економічної теорії як науки?

Завдання 1

Вислів "Гроші – це всезагальний еквівалент" належить до позитивної економіки. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 2

Твердження "Чисельність робочої сили Польщі складає 36 млн осіб, а чисельність безробітних – 6 млн осіб" належить до позитивної економіки. Відповідь обґрунтуйте.

Теми есе

1. Виникнення економічних поглядів і становлення економічної науки.
2. Зв'язок економічної теорії з економічною практикою.
3. Людина й економіка.

Запитання для самодіагностики

1. Як різні економічні школи тлумачать предмет економіки?
2. Назвіть методи економічної теорії, які найчастіше використовуються під час вивчення економічних явищ.
3. Як впливають економічні закони на життя окремої людини і суспільства? Для чого потрібне їхнє вивчення?
4. Проаналізуйте концепції різних економічних шкіл щодо предмета політичної економії.
5. Чим відрізняється нормативна економіка від позитивної?

Тема 2. Фундаментальні проблеми економіки

Питання для самостійного опрацювання

1. Потреби та їхні види.
2. Виробництво: сутність, структура, ресурси.
3. Економічний вибір. Крива виробничих можливостей.

Рекомендована література: [2; 4; 5].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 2

Виконання самостійних робіт за темою 2 студентам слід починати з вивчення сутності потреб та їх видів. Ці питання досить докладно висвітлені у роботі [2, с. 45–49]. Доцільно також самостійно розглянути структуру виробництва та його чинники.

Особливої уваги заслуговує вивчення проблеми обмеженості ресурсів та економічного вибору у сучасному світі, а також кривої виробничих можливостей (КПВ). Ці питання найбільш докладно висвітлені у роботі [3].

Для більш глибокого розуміння означених питань студенти мають виконати відповідні вправи. Завершуючи самостійну роботу над темою 2, студентам необхідно написати есе на одну з запропонованих тем.

Тестові завдання

1. Найнижчими потребами у піраміді потреб Маслоу є:
 - а) потреби у саморозвитку;
 - б) фізіологічні потреби;
 - в) потреби у безпеці;
 - г) потреби у повазі.

2. Потреба – це:
 - а) інтерес;
 - б) усвідомлений інтерес;
 - в) необхідність у будь-чому;
 - г) правильна відповідь відсутня.

3. Відповідно до закону зростання потреб, людські потреби зростають у зв'язку з:

- а) зростанням продуктивності праці;
- б) розвитком продуктивних сил;
- в) розвитком виробничих відносин;
- г) підвищенням освітньо-кваліфікаційного рівня людей.

4. До класичної класифікації чинників виробництва належать:

- а) засоби праці, земля, капітал, підприємництво;
- б) праця, земля, капітал, підприємництво;
- в) праця, умови праці, підприємництво;
- г) праця, земля, капітал.

5. Що означають крапки на кривій виробничих можливостей (КВМ):

- а) взаємозв'язок між чинниками виробництва;
- б) варіанти максимального обсягу виробництва двох товарів за повного використання всіх ресурсів;
- в) співвідношення між виробничими потужностями й обсягами виробництва;
- г) додатковий випуск продукції під час збільшення ресурсів?

6. Стан випуску товарів у країні позначено точкою на кривій виробничих можливостей (КВМ). Якщо трудові ресурси використовуються не повністю і виникає безробіття, то ця точка:

- а) переміститься із КВМ усередину;
- б) вийде поза КВМ;
- в) залишиться без змін;
- г) переміститься по КВМ вниз.

7. Удосконалення технологій виробництва зсуває КВМ країни:

- а) праворуч;
- б) ліворуч;
- в) уверх;
- г) униз.

8. Відкриття нових родовищ корисних копалин зсуває КВМ країни:

- а) праворуч;
- б) ліворуч;

- в) вверх;
- г) вниз.

9. Зростання чисельності населення зсуває КВМ країни:

- а) праворуч;
- б) ліворуч;
- в) вверх;
- г) вниз.

10. Стан випуску товарів у країні позначено точкою на кривій виробничих можливостей. Якщо трудові ресурси використовуються повністю, то ця точка:

- а) переміститься із КВМ усередину;
- б) вийде поза КВМ;
- в) переміститься по КВМ.
- г) немає правильної відповіді.

Завдання

Задача 1. Використовуючи дані таблиці, розрахуйте альтернативну вартість цукерок за кожним із варіантів:

Товари	А	Б	В
Печиво (кг)	12	9	8
Цукерки (кг)	2	3	4

Приклад розв'язання задачі 1

Розрахуємо альтернативну вартість цукерок під час переходу від варіанта А до варіанта Б:

$$\text{Альтернативна вартість цукерок (АБ)} = \frac{12 - 9}{3 - 2} = 3.$$

Отже, альтернативна вартість виробництва одного кг цукерок під час переходу від варіанта А до варіанта Б дорівнює трьом кг печива.

Розрахуємо альтернативну вартість кг цукерок під час переходу від варіанта Б до варіанта В:

$$\text{Альтернативна вартість кг цукерок (БВ)} = \frac{9 - 8}{4 - 3} = 1.$$

Отже, альтернативна вартість виробництва одного кг цукерок під час переходу від варіанта Б до варіанта В дорівнює одному кг печива.

Завдання для самостійного вирішення

Завдання 1. У таблиці наведені можливі комбінації виробництва комп'ютерів і мобільних телефонів (за умови повного використання ресурсів):

Товари	Можливі комбінації							
	А	Б	В	Г	Д	Є	Ж	З
Комп'ютери	0	2	4	6	8	10	12	14
Планшети	40	39	35	29	22	14	9	0

Побудуйте криву виробничих можливостей (КПМ) і розрахуйте альтернативну вартість одного комп'ютера.

Завдання 2. Розрахуйте альтернативну вартість одного худі за кожним із варіантів, якщо відома крива виробничих можливостей:

Товари	Можливі комбінації			
	Б	В	Г	Д
Кардігани	14	12	9	5
Худі	1	2	3	4

Як, використовуючи криву виробничих можливостей, можна розрахувати альтернативні витрати?

Запитання для самодіагностики

1. Що таке потреби? Які види потреб вам відомі?
2. Що таке піраміда потреб за А. Маслоу?
3. Які ви знаєте види ресурсів?
4. Які існують фактори виробництва?
5. Що таке крива виробничих можливостей?

Теми есе

1. Різниця між потребами та бажаннями.
2. Потреби та їхня необмеженість.
3. Ресурси та чинники виробництва: загальне та особливе.

Тема 3. Основні типи економічних систем

Питання для самостійного опрацювання

1. Економічна система: сутність і структура.
2. Класифікація економічних систем.

Рекомендована література: [2; 3; 4; 8].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 3

Виконання самостійних робіт за темою 3 студентам слід починати з вивчення сутності, структури економічної системи та основ її розвитку. Для цього слід звернутися до відповідної навчально-методичної літератури [3].

Після цього їм важливо зрозуміти відмінності між різними типами економічних систем (адміністративно-командна; змішана; традиційна; ринкова економіка), визначити їхні переваги і недоліки. З цією метою студенти мають звернутися до відповідної навчально-методичної літератури [3; 8].

Завершуючи самостійну роботу над темою 3, студентам необхідно написати есе на одну із запропонованих тем та виконати відповідні завдання.

Тестові завдання

1. Економічна система – це:

а) це самостійний господарюючий суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідницьку діяльність з метою отримання прибутку;

б) багатогранна єдність закономірно пов'язаних між собою явищ і процесів економічного життя суспільства, усі елементи якої знаходяться в органічному взаємозв'язку між собою і не існують за його межами (кордонами); це система взаємозв'язку між виробниками і споживачами товарів і послуг;

в) абсолютна концентрація прав власності рабовласника на засоби виробництва, результати праці й на працівника;

г) привласнення благ усім суспільством (народом) у цілому.

2. Найбільш поширена у світовій економічній літературі є класифікація економічних систем, що:

- а) демонструє зв'язки у суспільстві між виробництвом і споживанням;
- б) аналізує явища і процеси суспільного життя (формаційний підхід);
- в) аналізує їх за двома ознаками: форма власності на засоби виробництва та спосіб координації і управління економікою;
- г) аналізує їх географічне положення.

3. Оберіть три головні питання, на які відповідає будь-яка економічна система:

- а) що, де і коли виробляти;
- б) що, як і для кого виробляти;
- в) що, де і для кого виробляти;
- г) для кого, як і коли виробляти.

4. За якою ознакою економічні системи класифікуються на традиційну, ринкову та адміністративно-командну:

- а) за формаційною ознакою;
- б) за ступенем розвитку продуктивних сил;
- в) за формою власності та роллю держави в управлінні економікою;
- г) за ступенем індустріалізації?

5. Яка риса характерна для традиційної економічної системи:

- а) панування державної власності;
- б) панування приватної власності;
- в) різноманітність економічних укладів;
- г) високі темпи розвитку продуктивних сил?

6. Змішана економічна система передбачає наявність:

- а) директивного планування;
- б) стихійний розвиток економіки;
- в) індикативного планування;
- г) централізованого управління економікою.

7. Низький освітній рівень населення, низький рівень розвитку продуктивних сил, значна роль релігії, звичаїв і традицій – це характерні ознаки:

- а) вільної ринкової економіки;
- б) адміністративно-командної економіки;

- в) змішаної економіки;
- г) традиційної економіки.

8. Коли економічні проблеми вирішуються частково за допомогою ринкових механізмів, а частково на основі державного втручання, то це:

- а) адміністративно-командна економічна система;
- б) змішана економічна система;
- в) традиційна економічна система;
- г) ринкова економічна система.

9. Економічну систему Норвегії можна охарактеризувати як:

- а) ринкову;
- б) адміністративно-командну;
- в) змішану;
- г) традиційну.

10. Економічну систему Гвінеї-Бісау, як і більшості країн африканського континенту, можна охарактеризувати як:

- а) ринкову;
- б) адміністративно-командну;
- в) змішану;
- г) традиційну.

Завдання 1

Впишіть у таблицю характерні ознаки адміністративно-командної, ринкової і змішаної економічної системи:

Адміністративно-командна система	Ринкова система

- а) неграмотність населення;
- б) приватна власність на засоби виробництва;
- в) значну роль відіграють релігія і традиції;
- г) держава відіграє важливу роль у перерозподілі доходів;
- г) відсутність соціального захисту населення;
- д) низький рівень продуктивних сил;

- е) вільне ціноутворення;
- є) ідеологічний вплив на економіку;
- ж) стихійний розвиток економічної системи;
- з) планова система господарювання;
- и) державна власність на засоби виробництва;
- і) перевага виробника над споживачем;
- ї) індикативне планування на основі узгодженості дій уряду і приватного сектору;
- й) тісний взаємозв'язок держави і бізнесу, особливо у визначенні найбільш пріоритетних галузей вкладання капіталу;
- к) перевага споживача над виробником.

Завдання 2

Впишіть у таблицю характерні ознаки адміністративно-командної, ринкової і змішаної економічної системи:

Змішана система	Традиційна система

- а) неграмотність населення;
- б) приватна власність на засоби виробництва;
- в) значну роль відіграють релігія і традиції;
- г) держава відіграє важливу роль у перерозподілі доходів;
- ґ) відсутність соціального захисту населення;
- д) низький рівень продуктивних сил;
- е) вільне ціноутворення;
- є) ідеологічний вплив на економіку;
- ж) стихійний розвиток економічної системи;
- з) планова система господарювання;
- и) державна власність на засоби виробництва;
- і) перевага виробника над споживачем;
- ї) індикативне планування на основі узгодженості дій уряду і приватного сектору;
- й) тісний взаємозв'язок держави і бізнесу, особливо у визначенні найбільш пріоритетних галузей вкладання капіталу;
- к) перевага споживача над виробником.

Запитання для самодіагностики

1. Які ви знаєте типи економічних систем?
2. Чим характеризується ринкова економічна система?
3. Назвіть характерні риси адміністративно-командної системи.
4. Якими риси властиві змішаній економічній системі?
5. Які особливості має традиційна економічна система?

Теми есе

1. Вирішення основних економічних питань різними типами економічних систем.
2. Позитивні та негативні риси адміністративно-командної системи.
3. Порівняльна характеристика змішаних економік різних країн світу.

Змістовий модуль 2

Елементарна мікроекономіка

Тема 4. Ринок. Попит і пропозиція на ринку

Питання для самостійного опрацювання

1. Ринкова економіка.
2. Основні суб'єкти ринкової економіки.
3. Попит і пропозиція.
4. Ринкова рівновага.
5. Класифікація ринків.

Рекомендована література: [1; 3; 5; 6].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 4

Виконання самостійних робіт за темою студентам слід починати з вивчення поняття "попит" і чинників, які на нього впливають. Після цього студентам слід опанувати графічні моделі індивідуального та ринкового попиту, а також винятки із закону попиту: так звані "товари Веблена" та "товари Гіффена". Студентам необхідно підготувати на практичні заняття по 3 – 4 приклади товарів Веблена.

Далі слід перейти до вивчення поняття "пропозиція" і чинників, які на неї впливають. Як і у випадку з попитом, студентам необхідно розглянути графічні моделі індивідуальної й ринкової пропозиції та проаналізувати дію закону пропозиції на прикладі 2 – 3 товарів.

Для більш чіткого розуміння механізму функціонування ринкової економіки студентам необхідно також слід розглянути графічне зображення встановлення рівноважної ціни у ринковій економіці, а також вплив держави у вигляді податків і субсидій на встановлення ринкової рівноваги. З цією метою студенти мають виконати графічні вправи та розв'язати розрахункові задачі.

Завершуючи самостійну роботу над темою 4, студентам необхідно зупинитися на типах еластичності (еластичності за ціною, еластичності за доходом, перехресній еластичності), опанувати відповідні формули та розв'язати розрахункові задачі.

Тестові завдання

1. Найчастіше розмежують ринок на елементи:

- а) за ступенем зрілості ринкових відносин;
- б) за економічним призначенням об'єктів ринкових відносин;
- в) за адміністративно-територіальною ознакою;
- г) відповідно до чинного законодавства.

2. Ринок споживання – це:

- а) ринок товарів і послуг особистого споживання;
- б) ринок товарів короткострокового і довгострокового особистого споживання;
- в) ринок продовольчих і непродовольчих товарів особистого споживання;
- г) ринок товарів особистого і виробничого споживання;
- г) усі відповіді правильні.

3. Національним ринком можна назвати:

- а) "Барабашовський ринок";
- б) "Центральний ринок";
- в) "Кінний ринок";
- г) ринок України.

4. Попит на чинники виробництва є похідним від:

- а) попиту на предмети споживання;
- б) попиту на працю;
- в) моделі ринку;
- г) виду конкуренції.

5. Ринок капіталів – це ринок:

- а) капіталів і капітальних благ;
- б) ресурсів, що приносять відсоток позичальнику;
- в) будівель і споруд, устаткування і запасів;
- г) капітальних благ, що віддаються власниками в оренду (лізинг) і приносять відсоток;
- ґ) усі відповіді правильні.

6. Продуктивними чинниками виробництва є:

- а) тільки праця;
- б) праця і підприємництво;
- в) тільки земля;
- г) праця і засоби виробництва (капітальні блага);
- ґ) праця, земля, засоби виробництва і підприємництво.

7. Нелегальний ринок – це:

- а) ринок, для якого характерна наявність неринкових відносин;
- б) ринок, що заборонений законом;
- в) ринок з обмеженою конкуренцією;
- г) ринок, розташований у певному місці.

8. Мета підприємця щодо використання виробничих ресурсів:

- а) одержати валовий дохід;
- б) виробити максимальний обсяг продукції;
- в) одержати прибуток;
- г) забезпечити найнижчі витрати;
- ґ) максимізувати прибуток.

9. Закон спадної продуктивності виробничого ресурсу свідчить про те, що:

- а) граничний продукт кожної одиниці чинника виробництва збільшується, якщо величина цього чинника збільшується, а інші чинники залишаються сталими;

б) граничний продукт кожної одиниці чинника виробництва зменшується, якщо величина цього чинника збільшується, а інші чинники залишаються сталими;

в) граничний продукт кожної одиниці чинника виробництва зменшується, якщо величини всіх чинників збільшуються;

г) усі відповіді неправильні.

10. Підприємство купує додатковий чинник виробництва доти, поки він:

а) забезпечує виробництво додаткового виробничого продукту;

б) збільшує обсяг валового доходу;

в) збільшує випуск продукції;

г) оплачує самого себе;

ґ) максимізує прибуток.

Задачі

Задача 1

Функція попиту на авокадо має вигляд $Q_d = -48 + 12p$, а функція пропозиції має вигляд $Q_s = 62 + 2p$, де Q – кількість даного товару; p – його ціна. Визначте рівноважний обсяг і рівноважну ціну.

Приклад розв'язання задачі

Щоб розрахувати рівноважну ціну, необхідно прирівняти функцію попиту та пропозиції:

$$Q_d = Q_s.$$

$$-48 + 12p = 62 + 2p.$$

$$12p - 2p = 62 + 48.$$

$$10p = 110.$$

Отже, $p = 11$ – рівноважна ціна.

Щоб визначити рівноважний обсяг, необхідно в рівняння попиту або пропозиції підставити рівноважну ціну:

$$Q = 62 + 2 \times 11 = 84 \text{ – рівноважний обсяг.}$$

Отже, рівноважна ціна дорівнює 11 грн, а рівноважний обсяг 84.

Задача 2

Крива попиту на планшети може бути подана у такому вигляді: $Q_d = 700 - 20p$, де Q_d – об'єм попиту за місяць, p – ціна радіоприймача (грн).

Крива пропозиції планшетів описується рівнянням: $Q_s = 300 + 40p$, де Q_s місячна пропозиція. Визначте рівноважну ціну, та кількість реалізованих за такою ціною планшетів.

Задача 3

Функції попиту має вигляд $Q_d = 65 - 5p$, пропозиції – $Q_s = 25 + 3p$. Розрахуйте рівноважну ціну і рівноважний обсяг. Що буде на ринку – дефіцит або надлишок, – якщо ціна = 3 грн?

Запитання для самодіагностики

1. У чому полягає сутність закону попиту? Назвіть чинники, що впливають на попит.
2. У чому полягає сутність закону пропозиції? Назвіть чинники, що впливають на пропозицію.
3. Які існують критерії класифікації ринків?
4. Які складові має ринок капіталу?
5. Які умови виникнення ринку технологій? Назвіть його види.

Теми есе

1. Домашні господарства, фірми як основні суб'єкти ринкової економіки.
2. Держава в ринковій системі.
3. Кругообіг ресурсів, товарів, доходів у ринковій системі.

Тема 5. Форми доходів у ринковій економіці. Гроші

Питання для самостійного опрацювання

1. Зарплата: сутність, форми та системи.
2. Прибуток та позичковий відсоток як форми доходів.
3. Рента як плата за використання земельних ресурсів.
4. Гроші в ринковій економіці.

Рекомендована література: [2; 4; 5; 8].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 5

Виконання самостійних робіт за темою 5 студентам слід починати з вивчення ролі доходів сучасній економіці. Доцільно також самостійно

розглянути сутність таких видів доходів, як заробітна плата, прибуток, відсоток та рента.

Далі студентам слід приділити увагу вивченню сутності та видів грошей.

Самостійна робота студентів над темою 5 також передбачає розгляд значення і суспільну роль грошей. Гроші – це засіб, що виражає цінності товарних ресурсів, які беруть участь у господарському житті суспільства; універсальне втілення цінності в формах, відповідних заданому рівню товарних відносин. Основна властивість грошей – їхня ліквідність. Під ліквідністю розуміють здатність будь-якого майна (активів) слугувати засобом платежу або перетворюватися в засіб платежу.

Завершуючи самостійну роботу над темою 5, студентам необхідно підготувати есе на одну із запропонованих тем.

Тестові завдання

1. Виникнення грошей не передбачає проходження такої форми обміну:

- а) повна;
- б) кредитна;
- в) грошова;
- г) випадкова.

2. Гроші виникли як результат:

- а) угоди між людьми;
- б) розвитку товарного обміну;
- в) розвитку товарного господарства;
- г) варіанти б) і в) разом.

3. Закон грошового обігу І. Фішера визначає залежність кількості грошей в обігу від:

- а) кількості товарів і цін на них;
- б) інфляції в країні;
- в) кількості золотих грошей, які знаходяться в обігу;
- г) усі відповіді правильні.

4. Який вигляд має рівняння обміну Фішера:

- а) $V \times P = M \times Q$;
- б) $M \times P = V \times Q$;
- в) $M \times V = P \times Q$;
- г) $M \times P = M \times Q$?

5. Яку функцію виконують гроші, виступаючи посередником між продавцем і покупцем:

- а) міри вартості;
- б) засобу обміну;
- в) засобу накопичення;
- г) засобу платежу.

6. Гроші не виконують такої функції:

- а) міри вартості;
- б) кредитної;
- в) засобу платежу;
- г) засобу обігу.

7. Функцію засобу обігу можуть виконувати:

- а) реальні гроші;
- б) повноцінні гроші;
- в) паперові гроші;
- г) золото і срібло.

8. Яку функцію виконують кредитні гроші:

- а) засобу обігу;
- б) засобу накопичення;
- в) засобу платежу;
- г) міри вартості.

9. Заробітна плата є:

- а) винагородою, яка дорівнює додатковому продукту;
- б) перетвореною формою вартості і ціни товару "робоча сила";
- в) винагородою за працю робітника;
- г) платою, яка дорівнює сумі виробленого робітником необхідного і додаткового продукту.

10. Реальна заробітна плата – це:

- а) сума грошей, яку отримує робітник після сплати податків;
- б) сума грошей, яку робітник отримує після процесу праці;
- в) кількість товарів і послуг, які потрібні робітнику для відтворення його робочої сили;
- г) кількість товарів і послуг, які може купити робітник на свою номінальну заробітну плату.

Задачі

Задача 1

Згідно з трудовим законодавством заробітна плата робітника складає 7 500 грн. Але у цьому місяці заробітну плату збільшили на 500 грн. При цьому ціни збільшилися на 25 %. Як зміниться реальна заробітна плата робітника?

Приклад розв'язання задачі

1. Розрахуємо індекс номінальної заробітної плати робітника:

$$\text{Індекс номінальної заробітної плати} = \frac{\text{Номінальна заробітна плата у звітному періоді}}{\text{Номінальна заробітна плата у базовому періоді}} \times 100.$$

$$\text{Індекс номінальної заробітної плати робітника} = \frac{8\,000 \text{ грн}}{7\,500 \text{ грн}} \times 100 = 107.$$

2. Розрахуємо, як змінилася реальна заробітна плата робітника:

$$\text{Індекс реальної заробітної плати робітника} = \frac{\text{Індекс номінальної заробітної плати}}{\text{Індекс цін}} \times 100 \%$$

$$\text{Індекс реальної заробітної плати робітника} = \frac{107 \%}{125 \%} \times 100 \% = 85,6 \%$$

Отже, реальна заробітна плата робітника зменшилася на 14,4 %.

Задача 2

На основі даних таблиці розрахуйте зміну реальної заробітної плати:

Середня заробітна плата, ум. од.		Вартість споживчого кошика, ум. од.	
2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.
350	590	320	430

Задача 3

Унаслідок боротьби профспілок підприємці великих заводі збільшили номінальну заробітну плату на 15 %. Як зміниться реальна заробітна плата, якщо вартість життя при цьому збільшиться на 22 %?

Запитання для самодіагностики

1. Що таке "заробітна плата"? Які теорії зарплати ви знаєте?
2. Які основні форми зарплати існують?
3. Що таке "позичковий відсоток"?
4. Що таке "прибуток"?
5. Що таке "рента"? Назвіть причини існування ренти.

Теми есе

1. Історія виникнення та еволюцію грошей.
2. Значення прибутку в розвитку підприємств.
3. Грошові одиниці різних країн.

Тема 6. Поведінка споживача в умовах ринку

Питання для самостійного опрацювання

1. Споживач у ринковій економіці.
2. Споживча поведінка.

Рекомендована література: [1; 2; 4; 6].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 6

Виконання самостійних робіт за темою 6 студентам слід починати з розуміння ролі споживача у ринковій економіці.

Доцільно також самостійно розглянути сутність та основні постулати поведінки споживача. Серед яких, найважливішими є такі:

раціональність – бажання скористатися власними доходами з максимальною корисністю;

обмеженість грошових доходів – так зване бюджетне обмеження;

власна система вподобань і цінностей – суб'єктивне уявлення кожного покупця про корисність благ;

численність видів споживання – кожен споживач прагне спожити безліч різноманітних індивідуальних благ;

ненасиченість – споживач прагне мати більшу кількість благ.

Для більш глибокого розуміння цих питань студентам слід виконати розрахункові задачі. Ці питання досить докладно висвітлені у роботі [7].

Завершуючи самостійну роботу над темою 6, студентам необхідно написати есе на одну із запропонованих тем.

Тестові завдання

1. Корисність – це:

а) кількість благ, які здатні задовольнити потреби споживача;

б) задоволення, яке отримує людина від споживання благ;

в) мінімальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання благ;

г) максимальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання благ.

2. Закон спадної граничної корисності означає, що:

а) корисність придбаних благ спадає у міру зростання доходу споживача;

б) відношення граничних корисностей до ціни на предмети розкоші менші, ніж на товари першої необхідності;

в) відношення граничних корисностей до ціни однакове для всіх товарів;

г) корисність споживання кожної наступної одиниці блага знижується в міру зростання кількості придбаних благ.

3. Метою споживання прийнято вважати максимізацію:

а) граничної корисності;

б) сукупної корисності;

- в) середньої корисності;
- г) різниці між сукупною і граничною корисністю.

4. Сукупна корисність:

- а) максимізується, коли гранична корисність набуває нульового значення;
- б) збільшується зі зростанням споживання блага;
- в) є сумою задоволення від споживання певної кількості благ;
- г) усі відповіді правильні.

5. Гранична корисність – це:

- а) додаткове задоволення від споживання додаткової одиниці блага;
- б) мінімальна сума задоволення від споживання певного набору благ;
- в) середня величина задоволення від споживання певного набору благ;
- г) загальна сума задоволення від споживання певного набору благ.

6. Під рівновагою споживача розуміють ситуацію, коли:

- а) споживач не повністю використовує свій бюджет на придбання певних благ;
- б) споживач отримує максимальну корисність за умови певного бюджету;
- в) індивід не споживає блага нижчої якості;
- г) ціна та кількість одного блага дорівнює ціні та кількості іншого;
- г) усі відповіді неправильні.

7. Який із наведених далі переліків сукупної корисності ілюструє дію закону спадної граничної корисності:

- а) 20, 15, 10, 5;
- б) 20, 10, 10, 10;
- в) 20, 30, 40, 50;
- г) 20, 28, 34, 38?

8. Який із наведених далі переліків значень граничної корисності ілюструє дію закону спадної граничної корисності:

- а) 200, 150, 150, 150;
- б) 200, 230, 250, 260;

- в) 200, 300, 400, 500;
- г) 200, 150, 90, 40?

9. Що означає крива байдужості:

- а) лінію рівних витрат;
- б) лінію рівних можливостей;
- в) лінію рівного продукту;
- г) лінію однакової загальної корисності?

10. Чим визначається конфігурація кривої байдужості:

- а) співвідношенням зважених граничних корисностей благ;
- б) співвідношенням загальних корисностей благ;
- в) співвідношенням цін благ;
- г) граничною нормою заміщення?

Задача 1

Відомості про корисність від споживання якогось блага для споживача виглядають так, як показано в таблиці.

Розрахуйте граничну корисність (MU). Чи виконується у цьому випадку закон спадної граничної корисності (перший закон Госсена)?

Таблиця

Шкала корисності

Кількість благ, шт.	Загальна корисність, TU	Гранична корисність, MU
0	100	
1	143	
2	180	
3	200	
4	216	
5	226	

Приклад розв'язання задачі

Як відомо, MU – це корисність, яку споживач отримує від кожної додаткової одиниці блага, яке він споживає. Вона розраховується як приріст загальної корисності (TU), віднесений до приросту кількості споживаного блага.

Ураховуючи те, що споживач кожного разу збільшує споживання на одиницю, то приріст кількості споживаного блага кожного разу дорівнюватиме 1. Отже, щоб заповнити таблицю, треба розрахувати приріст загальної корисності, який супроводжує збільшення споживання на одиницю. Тоді маємо:

для першої одиниці блага – $MU\ 1 = 143 - 100 = 43$;

для другої одиниці блага – $MU\ 2 = 180 - 143 = 37$;

для третьої одиниці блага – $MU\ 3 = 200 - 180 = 20$;

для четвертої одиниці блага – $MU\ 4 = 216 - 200 = 16$;

для п'ятої одиниці блага – $MU\ 5 = 226 - 216 = 10$.

Як можна бачити, кожна додаткова одиниця споживаного блага призводить до зниження граничної корисності. Отже, закон спадної граничної корисності виконується.

Задача 2

Ціна товару А дорівнює трьом грошовим одиницям, а В – двом грошовим одиницям. Чому повинна дорівнювати гранична корисність блага А, якщо споживач оцінює граничну корисність товару В у 30 ютилів і бажає максимізувати задоволення від купівлі обох благ?

Задача 3

Нехай $MU\ a = 10 - x$, а $MU\ b = 21 - 2y$. Споживач збирається витрати на ці блага 10 грн, тобто $x + y = 10$.

Як краще за все розподілити ці гроші між благами А і В?

Запитання для самодіагностики

1. Корисність в економічній теорії і проблема її вимірювання.
2. Що таке корисність? Що таке сукупна корисність? Що таке гранична корисність?
3. Які теоретичні підходи до корисності вам відомі? У чому їхня сутність?
4. Яким чином здійснює споживач вибір тієї чи іншої комбінації благ?
5. Як впливає ціна товару на споживчий вибір?

Теми есе

1. Закон спадної граничної корисності: сутність та його використання в економічній практиці.
2. Рівновага споживача з кардиналістських позицій.
3. Споживач у ринковій економіці.

Змістовий модуль 3. Основи макроекономіки

Тема 7. Національна економіка та результати її функціонування

Питання для самостійного опрацювання

1. Економіка як цілісний організм.
2. Система національних рахунків та її основні показники.
3. Ефективність національної економіки.

Рекомендована література: [1; 2; 3; 5].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 7

Виконання самостійних робіт за темою 7 студентам слід починати з розуміння сутності економіки як цілісного організму.

Основним результатом функціонування економіки є суспільний продукт. З погляду матеріально-речового змісту суспільний продукт – це маса різних товарів створених робітником у різних галузях виробництва.

Доцільно також самостійно розглянути методи розрахунку структури сукупного суспільного продукту, а саме, систему національних рахунків (СНР) та систему балансу народного господарства (СБНР).

СНР – це міжнародний стандарт оцінювання основних макропоказників, таких, як: валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний дохід (ВНД), чистий національний дохід (ЧНД), національний дохід (НД).

Економічну могутність країни, потенціал її подальшого соціально-економічного розвитку визначають масштаби, структура та якісний рівень національного багатства.

Для більш глибокого розуміння цих питань студентам слід виконати розрахункові задачі.

Завершуючи самостійну роботу над темою 7, студентам необхідно написати есе на одну із запропонованих тем.

Тестові завдання

1. Що з наведеного далі входить до складу ВВП:
 - а) купівля вашою родиною державних облігацій на вторинному фондовому ринку;

- б) купівля вашою родиною автомобіля, який був у використанні;
- в) купівля Вами підручника у місцевому магазині;
- г) обмін приватизаційного майнового сертифіката на акції фірми?

2. Якщо держава має намір збільшити рівень реального ВВП, то вона може:

- а) зменшити податки;
- б) зменшити трансфертні платежі;
- в) збільшити податки;
- г) зменшити державні закупівлі товарів і послуг?

3. Що з наведеного далі під час розрахунку ВВП вважається інвестицією:

- а) придбання виробником устаткування;
- б) придбання робітником акцій своєї компанії;
- в) купівля легкового автомобіля;
- г) купівля телевізора?

4. Якщо обсяг номінального ВВП і загальний рівень цін пропорційно підвищились, то:

- а) реальний ВВП не змінився;
- б) реальний ВВП зріс;
- в) реальний ВВП зменшився;
- г) ця інформація не дозволяє визначити динаміку реального ВВП.

5. Для визначення вкладу фірми у ВВП, який обчислений як сума доданої вартості, необхідно з ринкової вартості продукції фірми відрахувати:

- а) непрямі податки, які фірма сплачує державі;
- б) амортизаційні витрати;
- в) вартість сировини та енергії, куплених в інших фірмах;
- г) прибуток фірми.

6. Валові приватні інвестиції враховуються під час розрахунку:

- а) ВВП за методом потоку доходів;
- б) ВВП за методом потоку витрат;

- в) ЧВП за методом потоку витрат;
- г) особистого доходу.

7. Заробітна плата враховується під час розрахунку:

- а) ВВП за методом потоку доходів.
- б) ВВП за методом потоку витрат.
- в) чистого експорту товарів та послуг.
- г) чистих субсидій державним підприємствам.

8. Межа можливого обсягу ВВП, виробленого за рік, визначається:

- а) доходами споживачів;
- б) інвестиціями в бізнес;
- в) обсягом виробничих ресурсів;
- г) попитом на товари та послуги.

9. Припустимо, що ціни зростають, а випуск продукції не зменшується. В цих умовах ВНП, що вимірюється у поточних цінах, буде:

- а) збільшуватися;
- б) незмінним;
- в) зменшуватися;
- г) слугувати причиною падіння цін.

10. ВВП, розрахований за сумою витрат, не містить:

- а) валові інвестиції;
- б) чистий експорт товарів і послуг;
- в) заробітну плату;
- г) державну купівлю товарів і послуг.

Задачі

Задача 1

Розрахуйте ВВП країни, якщо її економіка характеризується такими даними (млрд євро): валові інвестиції – 28, рента – 15, особисті видатки на споживання – 70, державні видатки – 21, експорт – 5, імпорт – 7, трансферти – 3, амортизація – 5.

Приклад розв'язання задачі

Згідно з умовами задачі даних достатньо тільки для розрахунку ВВП за методом кінцевого використання (за витратами) за допомогою формули:

$$\text{ВВП} = C + I + G + X;$$

$$\text{ВВП} = 70 + 28 + (21 - 3) + (5 - 7) = 114 \text{ (млрд євро)}.$$

Оскільки державні видатки складаються з державних закупівель товарів та послуг та трансфертів, слід зменшити їх на величину трансфертів, щоб уникнути подвійного рахунку.

У цій задачі є надлишкові дані, які не використовуються під час розрахунків ВВП за витратами – рента та амортизація.

Задача 2

Розрахуйте ВВП за виробничим методом, якщо економіка країни характеризується такими даними (млрд євро): валовий випуск – 415, матеріальні витрати – 180, продуктові податки – 18, субсидії – 7.

Задача 3

Розрахуйте величину чистого експорту країни, якщо відомо, що компоненти ВВП складають (ум. од.): споживчі витрати – 87, державні витрати – 35, чисті інвестиції – 15, трансферти – 5, амортизація – 7. ВНД країни за той же період становив 129 ум. од., а чисті іноземні факторні доходи, зароблені за кордоном – 7 ум. од.

Запитання для самодіагностики

1. Назвіть основні макроекономічні показники.
2. Які методи розрахунку ВВП (ВНП) вам відомі? Розкрийте їхню сутність.
3. Яким чином розраховують ЧНП і НД? Що показують ці величини?
4. Що таке національне багатство? Як його розраховують?
5. Що таке тіньова економіка?

Теми есе

1. СНР: показники розвитку економіки – ВВП, ВНД, НД, ЧВП. Національне багатство.
2. Проблема тіньової економіки та її вплив на економічний розвиток.
3. Вплив держави на регулювання макроекономічних процесів.

Тема 8. Економічне зростання та циклічні коливання

Питання для самостійного опрацювання

1. Економічне зростання та економічний розвиток.
2. Економічний цикл: сутність, фази, види.
3. Зайнятість та безробіття.
4. Інфляція як макроекономічне явище.

Рекомендована література: [1; 4; 8].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 8

Виконання самостійних робіт за темою 8 студентам слід починати з розуміння сутності економічного зростання та економічного розвитку.

Економічне зростання – це найважливіша макроекономічна категорія, яка є показником не лише абсолютного збільшення обсягів суспільного виробництва, але і здатності економічної системи задовольняти зростаючі потреби, підвищувати якість життя.

Доцільно також самостійно розглянути сутність економічного циклу, його фаз та видів. Циклічність – це форма розвитку національної економіки і світового господарства як єдиного цілого: рух від однієї макроекономічної рівноваги в масштабі економіки в цілому до другої.

Студентам необхідно самостійно розглянути сутність, причини та види безробіття й інфляції.

Завершуючи самостійну роботу над темою 8, студентам необхідно зупинитися на показниках розрахунку безробіття та інфляції, опанувати відповідні формули та розв'язати розрахункові задачі.

Тестові завдання

1. Економічний цикл характеризується:
 - а) падінням пропозиції;
 - б) зміною загального рівня цін;

- в) зростанням рівня безробіття;
- г) періодичним зростанням та падінням пропозиції.

2. Повна зайнятість передбачає:

- а) наявність природного безробіття;
- б) відсутність безробіття;
- в) наявність фрикційного безробіття;
- г) наявність природного і фрикційного безробіття.

3. Офіційний рівень безробіття – це відношення числа безробітних до:

- а) числа зайнятих;
- б) загальної чисельності населення країни;
- в) чисельності робочої сили країни;
- г) чисельності працездатного населення країни, яке працює.

4. Відповідно до закону Оукена, перевищення фактичного рівня безробіття на 3 % над його природним рівнем означає, що відставання фактичного ВВП від реального дорівнює:

- а) 7,5 %;
- б) 3,5 %;
- в) 2,5 %;
- г) 4 %.

5. Причини безробіття у ринковій економіці:

- а) пов'язані з процесами накопичення капіталу, за якого потреби у змінному капіталі зростають повільніше, ніж у постійному капіталі;
- б) зумовлені дією науково-технічного прогресу;
- в) пояснюються нездатністю ринкової системи до саморегулювання;
- г) правильної відповіді немає.

6. Види безробіття бувають такі:

- а) циклічне;
- б) фрикційне;

- в) застійне;
- г) структурне.

7. Циклічне безробіття не пов'язане:

- а) зі зниженням рівня економічної активності;
- б) зі зростанням продуктивності праці;
- в) з фазою підйому в економічному циклі;
- г) з розподілом праці.

8. Природний рівень безробіття не відповідає поняттю:

- а) потенційного ВВП;
- б) реального ВВП;
- в) циклічного безробіття;
- г) фактичного ВВП.

9. Що з наведеного є прикладом структурного безробіття:

- а) програміст, який залишив свою роботу, щоб знайти іншу, в більш теплом кліматі;
- б) будівельник, який втрачає роботу на зимовий період;
- в) працівниця автомобільної промисловості, яка втрачає роботу під час економічного спаду;
- г) сталевар, якого змінює робот.

10. Циклічне безробіття пов'язано:

- а) зі зниженням рівня економічної активності;
- б) із зростанням продуктивності праці;
- в) з фазою підйому в економічному циклі;
- г) з розподілом праці.

11. Загальний рівень трудових ресурсів складається:

- а) з двох груп населення – працюючих та безробітних;
- б) тільки з працюючих;
- в) тільки з безробітних;
- г) з усього працездатного населення.

Задачі

Задача 1

Кількість безробітних у країні – 3 млн осіб. Кількість працездатного населення у країні 30 млн осіб за умови загального населення країни в 48 млн осіб. Визначте фактичний рівень безробіття.

Приклад розв'язання задачі

$$\text{Фактичний рівень безробіття} = \frac{\text{Кількість безробітних}}{\text{Працездатне населення}} \times 100 \%$$

$$\text{Фактичний рівень безробіття} = 3 : 30 \times 100 \% = 10 \%$$

Тобто фактичний рівень безробіття складає 10 % від працездатного населення країни.

Задача 2

Фактичний рівень безробіття – 11 %. Природний рівень безробіття – 5 %. Розрахуйте недовироблений ВВП.

Задача 3

Безробіття у країні А дорівнює 1 млн осіб. Працездатне населення – 25 млн осіб. Розрахуйте фактичний рівень безробіття.

Запитання для самодіагностики

1. Які існують причини та види циклічних коливань?
2. Які особливості сучасних економічних циклів?
3. Що таке безробіття? Які існують види безробіття?
4. Що таке інфляція? Як визначити темп інфляції?
5. Які основні причини інфляції?

Теми есе

1. Особливості сучасних економічних циклів.
2. Інтенсивний тип економічного зростання та його переваги.
3. Економічні кризи, причини їх виникнення, види.

Тема 9. Державний бюджет і податкова система

Питання для самостійного опрацювання

1. Державний бюджет: доходи та видатки.
2. Податкова система.

Рекомендована література: [1; 2; 5].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 9

Виконання самостійних робіт за темою 9 студентам слід починати з проведення теоретичного аналізу сутності державного бюджету та його складових.

Державний бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань та функцій, які здійснюються органами державної влади, протягом бюджетного періоду.

Головне призначення бюджету – регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту між галузями, регіонами, соціальними верствами населення.

Залежно від співвідношення доходів і видатків державний бюджет може бути: збалансованим – видатки дорівнюють доходам; дефіцитним – доходів не вистачає для фінансування видатків; профіцитним – сума доходів переважає над видатками.

Студентам необхідно самостійно розглянути сутність та структуру податкової системи. Податки – один з основних методів, які використовуються державою для перерозподілу національного доходу. Сутність податків як економічної, фінансової категорії полягає в тому, що вони є обов'язковими внесками до бюджету відповідного рівня або до державних цільових фондів, які здійснюють платники в порядку і на умовах, зазначених у відповідних законодавчих актах про оподаткування.

Завершуючи самостійну роботу над темою 9, студентам необхідно опанувати відповідні формули та розв'язати розрахункові задачі.

Тестові завдання

1. Нехай стан економіки характеризується таким: державний бюджет є збалансований; рівень річної інфляції менше 1 %; реальний ВВП

зменшувався протягом останніх трьох кварталів; інвестиції у підприємства падають. Який з фіскальних заходів був би найбільш відповідним:

- а) збільшення податків для всіх рівнів доходів;
- б) збільшення державних витрат і трансфертних платежів;
- в) зменшення федеральних витрат на будівництво шосейних доріг;
- г) продовжувати дотримуватися збалансованого бюджету?

2. Дефіцит державного бюджету створюється в тих випадках, коли:

- а) імпорт перевищує експорт;
- б) сума видатків держави перевищує суму податкових надходжень;
- в) експорт перевищує імпорт;
- г) сума податкових надходжень скорочується.

3. До трансфертів не належать:

- а) стипендії, що сплачуються за рахунок держави;
- б) субсидії та дотації державного бюджету різним підприємствам;
- в) проценти за державним боргом;
- г) державна допомога безробітним.

4. Дефіцит державного бюджету виникає в тих випадках, коли:

- а) сума активів держави перевищує розміри її зобов'язань;
- б) сума видатків держави перевищує суму податкових надходжень;
- в) витрати держави зменшуються;
- г) суми податкових надходжень скорочуються?

5. Податок на додану вартість – це приклад:

- а) акцизу;
- б) непрямого податку;
- в) прямого податку;
- г) податку на прибуток.

6. Державний борг – це сума:

- а) державних витрат;
- б) бюджетних дефіцитів;
- в) бюджетних дефіцитів за винятком бюджетних надлишків;
- г) бюджетних дефіцитів за винятком бюджетних дефіцитів.

7. Державний борг не може призвести до банкрутства держави, оскільки вона:

- а) не обов'язково повинна повертати борг;
- б) може рефінансувати борг;
- в) може збільшувати масу грошей у обороті;
- г) усі відповіді правильні.

8. До яких економічних наслідків може призвести державний борг:

- а) скорочення виробничих можливостей національної економіки;
- б) зниження життєвого рівня;
- в) перерозподілу національного багатства між членами суспільства;
- г) збільшення сукупних національних витрат?

9. Коли держава кожного року буде досягати збалансованого бюджету, то такий бюджет:

- а) буде згладжувати коливання у рамках економічного циклу;
- б) буде посилювати коливання у рамках економічного циклу;
- в) не буде впливати на обсяг виробництва та рівень зайнятості;
- г) буде стимулювати сукупний попит.

10. Одна з реальних проблем державного боргу полягає в тому, що:

- а) скорочується нерівність у доходах;
- б) зростають стимули підвищення ефективності виробництва;
- в) частина національного продукту відходить за межі країни;
- г) усі відповіді правильні.

Задачі

Задача 1

Фактичний ВВП певної країни у минулому році становив 3 800 млрд євро. На поточний рік уряд запланував збільшення ВВП до 4 300 млрд євро, щоб досягти його рівноважного потенційного значення. За останні роки гранична схильність до споживання в країні становила 0,78. На скільки необхідно збільшити державні витрати або зменшити податки, щоб економіка досягла рівноважного стану?

Приклад розв'язання задачі

Величина, на яку необхідно збільшити державні витрати, визначається за формулою мультиплікатора державних витрат і становить:

$$\Delta G = \frac{\Delta Y}{m_g} = \frac{4\,300 - 3\,800}{1/(1-0,78)} = \frac{500}{4,54} = 110,13 \text{ млрд євро.}$$

Величина, на яку необхідно зменшити податки, щоб досягти рівноважного стану, визначається за формулою мультиплікатора податків:

$$\Delta T = -\frac{\Delta Y}{m_t} = -\frac{\Delta Y}{c'/(1-c')} = -\frac{500}{0,78/(1-0,78)} = -141,24 \text{ млрд євро.}$$

Задача 2

$Y_{-1} = 1\,000$ грн, $c = 0,8$; $t = 0,2$. Унаслідок зменшення державних закупівель скорочення реального ВВП становило 50 грн, а ціни знизилися на 4 %. На яку величину зменшилися державні закупівлі?

Задача 3

$c = 0,8$; $t = 0,25$, $Y_{-1} = 1\,000$ грн. Уряд передбачає збільшити реальний ВВП на 100 грн, унаслідок чого ціни зростуть на 4 %. На яку величину він має зменшити чисті податки, щоб досягти поставленої мети, якщо $\Delta AE^n = -T^n \times c$?

Запитання для самодіагностики

1. Що таке державний бюджет?
2. Які основні джерела доходів бюджету?
3. Які основні напрями видатків держбюджету?
4. Що таке дефіцит бюджету? Які його наслідки?
5. Що таке податки?

Теми есе

1. Поясніть необхідність в існуванні податків для суспільства та держави.
2. Податкова система вашої країни.
3. Сутність та особливості різних видів податків.

Тема 10. Регулівна роль держави в ринковій економіці

Питання для самостійного опрацювання

1. Державне регулювання економіки: сутність та функції.
2. Механізм державного регулювання: сутність та структура.
3. Соціально-економічна політика держави.

Рекомендована література: [1; 3; 7].

Методичні рекомендації до самостійних робіт за темою 10

Виконання самостійних робіт за темою 10 студентам слід починати з розгляду необхідності та концепції державного регулювання.

Державне регулювання економіки здійснюється для створення, компенсації та регулювання діяльності держави для створення нормальних умов для ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки і суспільства.

Суб'єктами державного регулювання економіки є держава, державні установи, які мають відповідні повноваження, недержавні суспільні установи.

Об'єктами державного регулювання економіки є галузі, регіони та ситуації соціально-економічного життя країни, де проблеми виникають автоматично або не відразу, як того вимагають умови нормального функціонування економіки і підтримання соціальної стабільності.

Доцільно також самостійно розглянути сутність господарського механізму.

Господарський механізм розглядається як сукупність економічних, організаційних, правових, морально-політичних та інших засобів впливу на державні, соціальні і виробничі відносини та виробництво.

Завершуючи самостійну роботу над темою 10, студентам необхідно написати есе на одну із запропонованих тем та виконати відповідні завдання.

Тестові завдання

1. Представники якого напрямку економічної думки розробили першу концепцію державного регулювання економіки:

- а) класична школа політичної економії;
- б) меркантилізм;
- в) марксизм;
- г) кейнсіанство?

2. Представники якого напрямку виступали проти державного регулювання економіки:

- а) класична школа політичної економії;
- б) меркантилізм;
- в) марксизм;
- г) кейнсіанство?

3. Яку функцію не виконує господарський механізм:

- а) реалізація відносин панівного типу власності;
- б) сприяння взаємодії продуктивних сил та економічних відносин;
- в) емісія додаткових коштів;
- г) узгодження та забезпечення руху економічних інтересів?

4. Основними елементами структури господарського механізму є:

- а) стимулювання, планування, фінансування, організація;
- б) планування, стимулювання, регулювання, організація;
- в) регулювання, стимулювання, організація, фінансування;
- г) організація, планування, рефінансування, стимулювання.

5. До суб'єктів державного регулювання не належить:

- а) держава;
- б) державні установи;
- в) недержавні суспільні установи;
- г) транснаціональні корпорації.

6. До об'єктів державного регулювання економіки не належить:

- а) економічний цикл;
- б) умови нагромадження та інвестиційної діяльності;

- в) науково-технічний прогрес та інноваційні процеси;
- г) немає правильної відповіді.

7. Методи державного регулювання економіки розрізняються за ступенем самостійності прийняття рішень на:

- а) самостійні та несамостійні методи;
- б) прямі та непрямі методи;
- в) економічні та інституціональні методи;
- г) немає правильної відповіді.

8. Які методи державного регулювання засновані на безпосередньому втручанні держави у економічні процеси:

- а) інституціональні методи;
- б) прямі методи;
- в) непрямі методи;
- г) економічні методи?

9. До інструментів прямого втручання держави не належить:

- а) держконтракт;
- б) встановлення валютних курсів;
- в) встановлення фіксованих цін;
- г) податки;
- г) середньострокове планування.

10. Який вид планування має характер рекомендації:

- а) директивне планування;
- б) індикативне планування;
- в) перспективне планування;
- г) економічне планування.

11. Найбільш розвинутою формою комплексного регулювання економіки є:

- а) економічне планування;
- б) економічне програмування;
- в) економічне стимулювання;
- г) немає правильної відповіді.

Завдання

Завдання 1. На думки деяких учених-економістів, державне регулювання необхідно, перш за все, у таких сферах, як підтримка конкурентного середовища, соціальне забезпечення, подолання економічних криз. Які сфери державного регулювання економіки країни виокремили б ви? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 2. Заповніть таблицю, розрізняючи адміністративні та економічні методи регулювання економіки.

Адміністративні методи державного регулювання економіки	Економічні методи державного регулювання економіки

Запитання для самодіагностики

1. Які засоби державного впливу на економіку використовують? Поясніть механізм впливу.
2. Які з інструментів державного регулювання найбільш ефективні?
3. Чому не можна обмежитися лише однією групою засобів впливу?
4. Які основні напрями державного регулювання? Поясніть важливість кожного з них.
5. Дайте характеристику обмежень державного регулювання.

Теми есе

1. Соціально-економічна політика держави.
2. Доходи та їхня нерівність.
3. Державний сектор в економіці.

Рекомендована література

Основна

1. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. у 2-х кн. Кн. 1. Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буряк та ін. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 723 с.

2. Базилевич В. Д. Економічна теорія: політекономія : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Попов. – 8-ме вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2012. – 702 с.

3. Економічна теорія : підручник / В. Д. Лагутін, Ю. М. Уманців, Т. А. Щербакова та ін. ; за заг. ред. В. Д. Лагутіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 608 с.

4. Економічна теорія : підручник / за ред. В. М. Тарасевича. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 784 с.

Додаткова

5. Макроекономіка : мультимедійний навчальний посібник / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, М. А. Мащенко та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 705 с.

6. Мочерний С. В. Економічна теорія : підручник / С. В. Мочерний. – Київ : Академія, 2009. – 640 с.

7. Політична економія : навчальний посібник / за заг. ред. канд. екон. наук, доцента М. С. Бріля. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 320 с.

8. Політична економія : навчальний посібник / М. С. Бріль, О. М. Кліменко, І. Ф. Лісна та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 280 с.

Інформаційні ресурси

9. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Міністерство доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/ru/>.

11. Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.

12. Національний банк України. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua>.

13. Статистика України : науковий журнал. – Режим доступу : <https://www.ukrstat.gov.ua>.

14. Сайт у ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Сторінка курсу на платформі Moodle (персональна навчальна система). – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=7109>

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Загальні основи економічної теорії.....	4
Тема 1. Вступ. Економіка в суспільному житті.....	4
Тема 2. Фундаментальні проблеми економіки	8
Тема 3. Основні типи економічних систем.....	12
Змістовий модуль 2. Елементарна мікроекономіка.....	16
Тема 4. Ринок. Попит і пропозиція на ринку	16
Тема 5. Форми доходів у ринковій економіці. Гроші.....	20
Тема 6. Поведінка споживача в умовах ринку.....	24
Змістовий модуль 3. Основи макроекономіки	29
Тема 7. Національна економіка та результати її функціонування ...	29
Тема 8. Економічне зростання та циклічні коливання.....	33
Тема 9. Державний бюджет і податкова система.....	37
Тема 10. Регулівна роль держави в ринковій економіці.....	41
Рекомендована література.....	44
Основна	44
Додаткова	45
Інформаційні ресурси	45

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи
для слухачів підготовчого відділення**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Лісна Ірина Федорівна**
Пивавар Ірина Володимирівна
Українська Лариса Олегівна
Пономаренко Олександр Олександрович

Відповідальний за видання *М. А. Мащенко*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 153 ЕВ. Обсяг 47 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*